

Twee creatieve inwijkelingen op Walcheren.

Woord en beeld / Beeld en woord

door Jan van Gilst

Motto: *De toekomst ligt in het verleden op ons te wachten*

- (uitspraak jazztrompettist Teus Nobel)

Een aantal jaren geleden, om iets preciezer te zijn, lente 2009, bezocht ik in het Haags Gemeentemuseum een boeiende tentoonstelling over kunstenaarsechtparen onder de titel: 'LIEFDE! KUNST! PASSIE! Ik noem enkele namen van beeldende kunstenaarskoppels van wie toen werk werd geëxposeerd: Gabriele Múnster & Wassily Kandinsky, Sonia Delaunay-Terk en Robert Delaunay, Sophie Taeuber-Arp en Jean (Hans) Arp, Frida Kahlo en Diego Rivera, Niki de Saint Phalle en Jean Tinguely...Het betrof hier steeds beeldende kunstechtparen die met elkaar leefden, werkten en gedachten uitwisselden. Toen kende ik Stefaan en Solange nog niet persoonlijk, maar toen mij gevraagd werd hier wat woorden ter toelichting te spreken moest ik direct weer denken aan die voor mij beklijvende tentoonstelling in het Haags Gemeentemuseum.

Hier en nu betreft het een dichter en een beeldend kunstenaar, maar ook bij hen is er sprake van een dubbele verbondenheid van twee personen in zowel liefde als kunst. Ik varieer even op de foldertekst die toen op ruime schaal is verspreid, omdat die volgens mij ook van toepassing is op Stefaan en Solange, zoals ik hen sinds een paar jaar heb leren kennen: mooier is het bijna niet voor te stellen: passie in de liefde en passie in de kunst. Intens zijn de relaties van de kunstenaarskoppels zeker te noemen, waar werk, creativiteit en liefde zo nauw met elkaar verweven zijn...

In de uitnodiging ben ik een Lucebertkenner genoemd, wat ik hierbij graag omvorm tot Lucebertliefhebber, maar voor het volgende heb ik inderdaad een en ander aan mijn Lucebertarchief ontleend, met name aan de rede die op 20 april 1964 werd uitgesproken door Dr. H.L.C. (Hans) Jaffé bij zijn aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar aan de universiteit van Amsterdam: 'Het beeld en het woord'.

De daarin ontwikkelde inzichten die hij uiteindelijk toespitste op twee tekeningen van Lucebert gelden mijns inziens na al die jaren nog steeds. Jaffé constateert naast wezenlijke verschillen ook een opvallende overeenkomst tussen beeldende kunst en letterkunde:

“beide worden gekenmerkt als een vorm van communicatie, van een overdracht: de suggestieve opdracht der beeldende kunst om ‘gedachten op te wekken’ en de descriptieve van de taal ‘die gedachten uit te drukken’.” Volgens hem werken ze beide mee aan de verrijking van het menselijke wereldbeeld.

Dat zal ik vanmiddag proberen aan te tonen aan de hand van de nieuwe bundel van Stefaan van den Breemt *Kromzang* en het hier tentoongestelde werk van Solange Abbiati: als eerste het woord en dan het beeld.

De bundel *Kromzang*, waarvan ik het ontstaan op afstand heb mogen meemaken, is als steeds bij Stefaan, zorgvuldig geconstrueerd of liever gecomponeerd. Wat Luuk Gruwez n.a.v. *Voegwerk* opmerkte geldt ook hier: ‘De manier waarop hij zijn bundel opbouwt, vertelt haast evenveel als wat in elk gedicht afzonderlijk te lezen staat’. En dit keer durft Stefaan de eerste reeks ‘vallen of zweven’ zelfs te beginnen met een ironiserend ‘Het gedicht dat ik ben’ met daarin de regel ‘Ik ben een slecht gedicht’.

Kromzang bestaat uit vijf reeksen (Stefaan blijft een reeksendichter). Na ‘vallen of zweven’, volgt ‘de meester en de menigte’, waarin ook de ‘kunst van het kijken’ een plaats heeft gekregen. De reeks waaraan de bundel zijn titel ontleend ‘oude liedjes zingen krom’ staat in het midden en wordt gevolgd door de intertekstuele hommagerieks ‘de sterfte moe’ en het indrukwekkende ‘cantus firmus, waarmee de vakman-dichter Stefaan van den Breemt de bundel afsluit.

Stefaan zal straks zelf een aantal gedichten uit *Kromzang* verklanken, maar eigenlijk zou op dit moment het ontroerende ‘La chanson des vieux amants’ vertolkt door Jacques Brel te horen moeten zijn, maar dat is in deze ruimte op dit moment technisch niet haalbaar.

Ook in *Kromzang* worden verhalende gedichten afgewisseld met meer beschouwende, met suggestieve maar heldere beelden. En ook nu wordt de

anekdotische aanleiding vaak overstegen door een meer universele, mythisch geladen symboliek.

Geen landschapsgedichten dit keer, maar het conflict tussen enerzijds het streven naar verstaanbaarheid en anderzijds de complexiteit van de werkelijkheid is ook nu weer in de zorgvuldig gekozen woorden van Stefaan ervaarbaar.

Net als bij de vorige bundel *Blauw slik* is het omslag van *Kromzang* van Solange. Dit keer geen foto, maar een prachtig handschriftachtig beeldteken dat op deze tentoonstelling een prominente plaats inneemt. Het is soms lastig om woorden voor beelden te vinden, maar voor mij zit er muziek in.

En laat ik hier even Goethe van stal halen als het over kunst in het algemeen gaat: 'De kunst is de bemiddelaarster van het onuitsprekelijke; daarom lijkt het onzin om met woorden weer voor de kunst bemiddelend op treden. Maar als wij moeite doen in die richting, dan blijkt dat er op die manier voor het verstand veel profijtelijks te vinden is, dat het vermogen om kunst te beoefenen weer ten goede komt'.

Esthetische indrukken zijn uiteraard strikt privé, maar na een gesprek onlangs met Solange in haar atelier omgeven door het werk dat hier nu tentoongesteld is doe ik toch een poging, uitgaand van haar werkwijze. Op haar site las ik en bekeek ik voordat ik er heen ging 'De kunst van het kijken', naar Vlaamse primitieven, herbekeken door Solange Abbiati.

Solange blijkt getroffen door de uitdrukingskracht van plooien op de schilderijen van meesters als Rogier van der Weyden, de gebr. Van Eyck, Robert Campin, Jean Fouquet en dat heeft geleid tot het werk dat hier nu te zien is: *Tussen de plooien*.

Het vertrekpunt is dus bestaand werk, dat haar op de een of andere manier raakt. Met een venstertje gaat ze op zoek naar een aansprekend detail in de kleding van een van de personages op het schilderij. Haar werkwijze deed me denken aan een reeks van Wieteke van Zijl die al een tijdje loopt in het zaterdagkatern van de Volkskrant over opmerkelijke en veelbetekenende bijzaken in de beeldende kunst onder het van Johan Cruijff geleende motto: 'Je gaat het pas zien als je het door hebt'. Maar Solange bleek die reeks om anders

naar algemeen erkende meesterwerken te leren kijken niet te kennen. Maar volgens mij is er een overeenkomst.

Wieteke van Zijl zoekt woorden voor het detail dat haar opvalt, Solange gaat verbeeldend aan de slag met gouacheverf. Zo ontstaan langzaam, maar zeker doorwrochte werkjes op paneeltjes van 10 bij 14 cm: de ondergrond eerst schuren, dan gouache, dan vernis. En als er een aantal klaar zijn komt het ritmisch componeren tot de grote tableaux die hier hangen.

Naast lijn en vorm als oerprincipes van compositie is kleur is daarbij heel belangrijk: de kleuren op het laatmiddeleeuwse schilderij wil ze behouden. Het gaat Solange om het verbeelden van emoties die de kleuren bij haar oproepen en om het uitdrukken van het gevoel dat in de plooien zit, dat kan een blij gevoel zijn, maar ook droevig, getourmenteerd. Ze vindt het heel prettig om met kleuren te werken en ze werkt vaak maar niet altijd met complementaire kleuren: rood/groen, oranje/blauw, geel/paars, en soms met meer frescoachtige kalkkleuren. Laat de nuances in de vaak verrassende kleurstellingen maar op u inwerken straks.

Mogelijk onbewust heeft ze de programmatische leuze die Maurice Denis in 1890 lanceerde tot de hare gemaakt:

‘ Se rappeler qu’un tableau – avant d’ être un cheval de bataille, une femme nue ou une quelconque anecdote – est essentiellement une surface plane recouverte de couleurs en un certain ordre assemblées ‘

Dat is wat Solange Abbiati met haar werk nastreeft: iets in werking zetten bij de kijker of liever de beschouwer, met lijn, vorm, kleur. Het zijn werken zonder titel: de beschouwers moeten zelf hun eigen gevoel erin terugvinden. Want met haar in een strak kader geplaatste abstracte werk wil ze iets delen, iets meedelen. Het kenmerk van een in dit geval beeldende mededeling is toch dat een mens een medemens doet delen in wat hij of zij beleeft, ondergaat, ervaart? Dat is wat ze heeft gedaan in deze reeks: schilderen om te kijken naar de uitdrukingskracht van plooien, studies van details van gewaden bij Vlaamse Primitieven (15^e eeuw)...

Daarom laat ik nu tot slot de reeks horen, die Stefaan als eerbetoon aan Solange in *Kromzang* heeft opgenomen:

De kunst van het kijken

naar Vlaamse Primitieven, herbekeken door Solange Abbiati

1

Hoe hoekig valt de mantel
waaronder ronde vormen
wegschuilen in de luwte
voor dat te scherpe licht.

2

Glashelder spiegelt licht
wat opwelt in een ooghoek.
De mantel maakt een knik
en breekt in plooien uit.

3

Tussen de plooien valt
licht dat verdwaalt in schaduw.
Vind met je blik de vouw
waarin het licht verdwijnt.

4

Strijk de vouw er weer uit.
Al is het wat gekreukt,
al heeft het kraaienpootjes,
haal het uit de plooi.

5

Zoek in alle hoeken,
zoek het in de rondte,
zoek het in de schemer
zoekgeraakte licht.

6

Zoek onder de grondverf,
zoek achter het doek,
zoek in het halfdonker
een vergeten wit.

7

Raak met het blote oog
dat het niet vangen kan,
dat het niet kan helen,
het breken van het licht.

8

Hoe kroop in de hoeken
waar de lijnen breken
in kreuken en in slepen
die nasleep van verdriet.

9

Het haakt in de kleren,
duikt in schuine vlakken,
bekent alle kleuren,
bezinkt in het donker.

10

Het is het hooglied dat
een klaaglied is. Het is
dat zoeken op de tast
naar wat verblindt.

Alle aanwezigen wens ik veel lees- en kijkplezier en neem er de tijd voor. Voor het avontuur van woord en beeld en beeld en woord. Tenslotte wil ik eindigen met een versregel uit een minder bekend gedicht van Lucebert: de slotregel van het gedicht 'toestand' uit zijn voorlaatste bundel 'van de roerloze woelgeest', die ik hierbij opdraag aan Stefaan en Solange: 'doorgaan hoe dan ook'.

* Het Goethe-citaat is ontleend aan het essay 'Beelden? Daar moeten Woorden tegenaan door René Gude en Peter Henk Steenhuis in het Letter en Geestkatern van Trouw, 11-04-2015

Bron:

Presentatie Stefaan van den Breemt /Solange Abbiati , Grijskerke, 9 mei 2015